

Kunnskapsdepartementet
Postboks 8119 Dep
0032 Oslo
postmottak@kd.dep.no

Deres ref: 22/1719

Høring – NOU 2022:2 – Akademisk ytringsfrihet

Norsk Redaktørforening (NR) organiserer rundt 770 norske redaktører fra alle typer medier. Ytringsfrihet, informasjonsfrihet, redaksjonell uavhengighet og gode rammevilkår for journalistikken er blant våre hovedarbeidsoppgaver.

Vi viser til høringsbrev av 1. april 2022 og tilhørende NOU 2022:2 Akademisk ytringsfrihet.

1. Innledning

Generelt mener vi at utvalget som har avgitt ovennevnte NOU gir en god beskrivelse av de utfordringer vi står overfor knyttet til ytringsfrihet i akademien. Bortsett fra et par punkter, som vi skal komme tilbake til, mener vi utvalget redegjør godt for hva som skaper hindringer for at akademikere i større grad enn i dag kan benytte sin ytringsfrihet til å berike det offentlige ordskiftet. Vi har heller ingen vesentlige innvendinger mot de konkrete tiltak som utvalget foreslår, men vil kort kommentere et par av dem nedenfor.

2. Generelt: En utvikling i feil retning

Norsk Redaktørforening mener å ha sett en utvikling de siste årene hvor en rekke grupper offentlig ansatte, akademikere inkludert, av ulike grunner vegrer seg for å delta i offentlig debatt og dermed også for å bringe inn viktige faglige perspektiver i mange saker av stor allmenn interesse. Dette er svært beklagelig. Det gjør det vanskeligere for mediene å få kilder i tale som sitter med dyp faglig kunnskap, og det begrenser mulighetene for å anskueliggjøre nettopp faglig uenighet og hvordan ulike samfunnsfenomener og -spørsmål kan betraktes fra ulike faglige ståsteder.

Det medfører igjen at mediene får unødige problemer med å virkeliggjøre en av ytringsfrihetens tre kjernebegrunnelser, og som utredningen viser til i flere omganger, nemlig borgernes søken mot sannhet; en begrunnelse som kun kan oppfylles dersom ulike syn brynes mot hverandre og dersom den klassiske *ytringsfriheten* – retten til selv å gi

uttrykk for sin mening – følges av *informasjonsfriheten*, altså retten til å få vite hva andre mener.

Vi ser dessverre stadig flere eksempler på at offentlig ansatte – på alle nivåer – får innskrenket sin ytringsfrihet, og at offentlige etater og instanser utarbeider og vedtar informasjonsreglementer som enten er direkte lovstridige eller som i det minste utvilsomt har som mål i praksis å begrense de ansattes ønske og vilje til å delta i det offentlige ordskiftet om egen arbeidsplass eller eget fagfelt.

Med dette som bakteppe er vi glade for at særlig Kunnskapsdepartementet har tatt initiativet til å få utredet, og formodentlig forbedret, ytringsfrihetens vilkår på en arena som både historisk og i samtidsmessig kontekst er en av de aller viktigste for frimodig utveksling av ideer, meninger og formidling av faktisk kunnskap – og som har vært og bør være en sentral kilde for mediernes formidling av samfunnsrelevant informasjon.

3. Forslag om lovendringer

Etter NRs syn er ytringsfriheten – rent juridisk – ganske fornuftig regulert i Norge. Etter den forrige Ytringsfrihetskommisjonens innstilling (NOU 1999:27) ble Grunnlovens § 100 modernisert i tråd med den internasjonale rettsutvikling som hadde funnet sted i årene før. I etterkant av kommisjonens innstilling ble det også ryddet opp i andre deler av lovverket. Blant annet fikk vi en modernisert ærekrenkelsesbestemmelse, som ble flyttet over fra straffeloven til skadeerstatningsloven. Norsk rettspraksis på ytringsfrihetsområdet, i hvert fall når det kommer til Høyesterett, er i all hovedsak fornuftig.

Utvalget nevner to punkter spesielt som kan være utfordrende; straffelovens § 185 om hatefulle ytringer, og likestillings- og diskrimineringslovens § 13.

Vi er helt enige med utvalget i at straffelovens § 185 er problematisk. Det overhodet å skulle ha en straffebestemmelse som gir rom for å straffe *ytringer* ut fra det ubehag de måtte påføre den det blir ytret om skaper rom for en uklar rettstilstand, med uklare kriterier og grenser. Etter Norsk Redaktørforenings syn bør man vurdere enten å fjerne § 185 helt, eller eventuelt endre den slik at den blir tydeligere og mer i samsvar med det som er den reelle rettstilstanden.

Kanskje mindre viktig, men enda mer utfordrende, er utformingen av likestillings- og diskrimineringslovens § 13. Problemet her er at paragrafen er at lovkravet tar utgangspunkt i en subjektiv opplevelse hos den som måtte føle seg krenket eller trakassert. Det åpner for en rettstilstand hvor det ikke er tilnærmet objektive kriterier, men den enkeltes rent subjektive opplevelse som setter grenser for ytringsfriheten. Det åpner da også for at loven kan brukes til å kneble helt legitime ytringer.

Nå gjelder begge de nevnte paragrafene ytringsfriheten generelt, for alle borgere, og er ikke knyttet spesielt til academia. De hører også mer naturlig hjemme i vurderingene til den Ytringsfrihetskommisjonen som Kulturdepartementet har nedsatt. Vi nevner dette likevel, fordi vi – i likhet med utvalget – vil understreke at de generelle rammevilkårene for ytringsfrihet naturligvis også påvirker akademikernes både formelle, reelle og opplevde ytringsfrihet.

Utvalget foreslår noen mindre lovendringer i universitets- og høyskoleloven. Vi har ingen innvendinger mot utvalgets forslag, og vil særlig støtte forslaget til nytt punkt 3 i § 1-5:

«Universiteter og høyskoler skal sikre at ansatte og studenter får tilstrekkelig opplæring i og forutsetninger for utøvelse av akademisk frihet, herunder akademisk ytringsfrihet.»

Vi mener strengt tatt forslaget kunne gått lengre i å stille krav om *tilrettelegging* for at akademikerne kan delta i det offentlige ordskiftet. Uansett er den foreslåtte understrekningen viktig. Det samme gjelder påpekningen av at institusjonene ikke kan gi pålegg om innholdet i det som formidles, og at de som underviser og forsker både har frihet og forpliktelse til å drive formidling.

4. Forslag om veiledere/erklæringer

Utvalget lanserer to dokumenter som skal bidra til å fremme ytringsfrihet og ytringskultur i academia; en «Erklæring om akademisk ytringsfrihet» og et sett med «Ytringsvettregler». Sistnevnte bærer til en viss grad preg av samme tenkning som ligger bak pressens Vær Varsom-plakat; et sett med regler og hovedprinsipper som det er frivillig å slutte seg til.

Vi har ingen innvendinger mot det materielle innholdet i de nevnte dokumentene. Tvert imot mener vi at særlig erklæringen om akademisk ytringsfrihet på en utmerket måte forklarer dilemmaene knyttet til frimodig og åpen debatt innenfor faglige kollegier og mellom fagfeller og samfunnet for øvrig. Særlig vil vi legge vekt på understrekningen av at ytringsfriheten også verner «pinlige, uakseptable, umoralske, ubehagelige, sjokkerende og fornærmende ytringer.» Selv om det er positivt at akademiske institusjoner ønsker å fremme et saklig og høflig ordskifte, er det viktig å understreke at ytringsfriheten først blir satt på reell prøve i møte med det mange av oss oppfatter som nettopp det pinlige, usaklige eller sågar krenkende.

Derfor er det også viktig at de nevnte dokumentenes status og plassering i det akademiske rammeverket blir riktig og at de ikke bidrar til å legge andre føringer for akademikernes deltakelse i det offentlige ordskiftet enn det som fremgår av utvalgets utredning.

5. Behovet for kulturbygging det viktigste

Uavhengig av rettstilstand, erklæringer og veiledere, er det vårt syn at det trolig viktigste arbeidet som kan gjøres for å bedre akademikernes yringsfrihet er å bygge forståelse og kultur for yringsfrihetens betydning. Vi er enig med utvalget i at dette er noe som må bygges nedenfra og som en del av institusjonenes daglige virksomhet. Samtidig er det ikke til å komme fra at det innen mange offentlige sektorer (ikke bare academia) finnes mange oppfatninger av yringsfriheten som fenomen.

Vi tror det er nødvendig med tydelige stemmer også fra ledelsen ved de ulike akademiske institusjonene og det å oppfordre til og legge til rette for det frie akademiske ordskiftet er et suksesskriterium på ledelsesnivå. Vi ser i dag alt for mange institusjoner hvor frykten for uenighet og for at man ikke skal snakke «helhetlig» og med «én stemme» reelt sett begrenser de ansattes yringsfrihet.

Vi ser det ikke bare gjennom informasjonsstrategier som legger til rette for strømlinjeformet informasjon om hva som institusjonen står for og hvordan det står til. Vi har også tallrike eksempler på personer som har benyttet seg av sin yringsfrihet og ikke blitt møtt med formelle, men til dels uformelle reaksjoner og konsekvenser som ikke lar seg beviselig koble til de nevnte yringer; subtile «sanksjoner» innenfor det arbeidsrettslige regelverket.

Derfor er vi opptatt av at utredningen blir fulgt opp gjennom tiltak for å bygge kulturer hvor også de ubehagelige og kontrære yringer beskyttes.

6. Forholdet mellom academia og media

De redigerte mediene er en sentral arena for akademikere som vil benytte seg av sin yringsfrihet. Samtidig er de redaktørstyrte mediene i mange sammenhenger avhengige av kilder, skriftlige og/eller muntlige, innen academia. I denne gjensidigheten ligger det både muligheter og samtidig åpenbare spenninger. Akademikere på den ene siden og journalister og redaktører på den andre vil naturlig ha ulike utgangspunkter for sin formidling. Som utvalget beskriver er akademikerne ofte opptatt av å få med mest mulig referanser, underliggende dokumentasjon, nyanser og forbehold. Den journalistiske formidlingsformen vil, i det minste i de brede allmenne nyhets- og aktualitetsmediene, søke mot å forenkle budskap og informasjon, nettopp fordi den skal bli forståelig for et allment publikum.

Når det er sagt så vil vi nok påpeke at utredningen, i beskrivelsen av redaksjonenes rammevilkår og utgangspunkter faller for den samme forenklingen som de ellers er opptatt av å forklare akademikernes redsel for. Det heter i utredningen at:

«Gitt den økte konkurransen fra uredigerte medier blir tidsfaktoren stadig viktigere for medienes produksjon av stoff. Det gjør også behovet for å selge, for eksempel gjennom tabloide virkemidler som dikotomier, appell til følelser, spissing av budskap,

personfokus, nedtoning av nyanser og detaljer og forsterkning eller forstørring av oppsiktsvekkende sitater eller opplysninger.»

Det er en beskrivelse som vitner om en betydelig mangel på innsikt i hvordan moderne medieøkonomi og redaksjonelle prosesser fungerer. Konkurransen fra de uredigerte mediene når det gjelder oppmerksomhet om redaksjonelt innhold utgjør for eksempel ikke noen «trussel» for de redaktørstyrte mediene. Dette er ikke noe stort poeng for oss, men det kan være greit å gjøre oppmerksom på, slik at ikke utvalgets noe skjeve beskrivelse av medienes premisser blir stående helt uimotsagt.

I forlengelsen av dette blir det som et ørlite malapropos at utvalget foreslår at akademikere bør gir opplæring i hvordan mediene fungerer. Det kan være fornuftig. Når det er sagt så er vi opptatt av å understreke at det bør være en opplæring og «medietrening» som det heter, som ikke tar sikte på å lære akademikere hvordan man *unngår* å svare på spørsmål, men hvordan man faktisk gjør det, og også hvordan man ellers kan bidra til fornuftig formidling av kompliserte temaer.

Oslo, 2022-06-22

Med vennlig hilsen
for Norsk Redaktørforening

Reidun Kjelling Nybø
generalsekretær

Arne Jensen
seniorrådgiver